

И властью была найдена та единственно точная патриотическая тональность, которая сохранялась на всем протяжении Великой Отечественной. Она стала одним из решающих факторов поддержания морально-психологического состояния в стране, которое в основном оставалось высоким даже при неблагоприятном для СССР развертывании событий на фронтах. Существенную роль в этом сыграла корректировка официальных идеологических формул, сместивших акценты с идеи классовой борьбы на национально-государственное единство в противостоянии агрессору, на единство власти, армии и народа. Даже ключевой пропагандистский лозунг "Пролетарии всех стран, соединяйтесь!" был вытеснен лозунгом "Смерть немецким оккупантам!".

В тяжелейший период начала войны, ставший шоком для страны, народа и власти, И.В.Сталин обратился к национальным чувствам русского народа, назвав войну против фашистской Германии великой, всенародной, Отечественной, а в драматический период, когда враг стоял у стен Москвы, вспомнил ключевые имена деятелей истории: Александра Невского, Дмитрия Донского, Кузьмы Минина, Дмитрия Пожарского, Александра Суворова, Михаила Кутузова. Классовые лозунги заменялись патриотическими.

К концу ноября 1941 г. наступательный порыв вражеских войск иссяк, они перешли к обороне. Главная цель начального периода войны – "Выстоять!" – была выполнена в значительной мере благодаря морально-психологической стойкости народа. При обороне Брестской крепостипротивнику не досталось ни одно из знамен воинских частей, сражавшихся в крепости. Общие потери 45-й немецкой пехотной дивизии согласно дивизионному рапорту составили на 30 июня 1941 года 482 убитых, в том числе 48 офицеров, и свыше 1000 раненых. Согласно рапорту немецкие войска пленили 7000 человек, в число которых, по всей видимости, зачислены все, кто был захвачен в крепости, в т.ч. гражданские лица и дети. В братской могиле на территории крепости захоронены останки 850 ее защитников.

Таким образом, истоки Победы были заложены уже в самом начале войны, когда врагу не удалось сломить моральный дух народа, сумевшего выстоять в тяжелом испытании 1941 г.

Особое значение имела пропаганда примеров героического поведения. Обращение к героическим примерам, целенаправленно представлявшимся как образец для массового подражания – важный момент в поддержании духа войск. Особенностью его в годы Великой Отечественной войны была беспрецедентная роль государства в формировании символов. Поэтому его символообразующая роль оказалась столь действенной и эффективной, а совокупность сформированных символов – объективно необходимой и адекватной стоявшим на разных этапах войны задачам.

Смертельная опасность, нависшая над страной с началом войны, привела в действие глубинные психологические механизмы, которые не раз в истории спасали страну, находившуюся на краю пропасти. Произошел подъем всех моральных сил народа, оказались задействованы его вековые традиции, готовность к самоотверженности, самоотречению и самопожертвованию во имя спасения своей страны. Массовый героизм проявляли не сотни и тысячи, а миллионы людей, не только на фронтах, но и в тылу.

Героизм и подвиг, готовность к ним в духовном наследии народа являют собой важнейший стратегический фактор мощи страны, показатель крепости государства, его военной организации. Человек только тогда настоящий воин и надежный страж Отчизны, когда он убежден в духовной правоте своего государства, своего жизненного дела, черпает в них свою решимость к ответственным героическим свершениям.

УДК 821.161.3

ХРЫСЦІЯНСКАЯ ТРАДЫЦЫЯ Ё БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ ХХ СТ.

К.ф.н. Уткевіч В.І.

Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітет

Хрысціянства адыграла значную ролю ў фарміраванні беларускага менталітэту, светапоглядных установак. Аб шырокім распаўсюджанні хрысціянскіх матываў у фальклору пісалі многія беларускія навукоўцы. Так, напрыклад, А. І. Дубовік адзначае, што "даследчыкі фальклору справядліва падкрэсліваюць, што беларусы стварылі мноства мяккіх і гуманных легендаў, у якіх нават сацыяльна-эканамічныя пытанні вырашаюцца ў духу хрысціянскай любові і лагоднасці" [1, с. 203]. Акрамя таго, на думку навукоўцы "пашырэнне хрысціянства на нашых землях прыўносіла ў псіхалогію, менталітэт жыхароў Беларусі новыя рысы. Хрысціянская вера паступова выпрацоўвала і прыкметна ўзмацняла ў беларусаў мяккасардэчнасць, міласэрнасць, гуманнасць, паважлівасць у адносінах да блізкіх, старых, знямоглых дзяцей. Можна сказаць, што хрысціянства прывяло да складвання дастаткова спакойнага, ураўнаважанага і, так бы мовіць, "акруглага" характару беларусаў" [28, с. 203].

Неабходна адзначыць, што, калі першыя помнікі беларускай літаратуры былі арыентаваны на праваслаўную традыцыю, надалей, напрыканцы XIX стагоддзя, становішча змянілася. "Беларускае нацыянальнае адраджэнне, – слухна адзначаў архіепіскап Афанасій Мартас, – выйшла з асяроддзя апалячанай беларускай шляхты, як рэакцыя супраць расейскага пачатку. З гэтага асяроддзя выйшлі першыя беларускія паэты і пісьменнікі: Баршчэўскі, Дунін-Марцінкевіч, Багушэвіч (Мацей Бурачок), А. Ельскі, Неслухоўскі, А. Луцэвіч (Янка Купала) і многія іншыя" [11, с. 54]. Натуральна, што абсалютная большасць з іх па веравызнанні былі каталікамі. З цягам часу, у далейшых гістарычных умовах развіцця беларускай літаратуры, рэлігійная прыналежнасць, адрознасць наогул не была навідавоку, забаранялася нават прыгадваць яе.

Відавочна, што калі ў агульным літаратурная творчасць беларускіх пісьменнікаў шмат у чым мела хрысціянскі характар, то і сам працэс пошуку вечнасці ў яе рамках быў тоесны пошуку Бога, як адзінай крыніцы магчымай вечнасці. Вось што кажа пра гэта М. Гарэцкі вуснамі аднога са сваіх літаратурных персанажаў дзеда Яхіма, архетыпічнага вобразу мудрага старога, з апавядання “Роднае карэнне”: “Можа, калі-небудзь і аба ўсём, што каля нас незразумелага, даведаюцца людзі. Бог ведае... Адно астаецца навекі святою загадкаю – гэта Тварэц наш найвышэйшы. Каб не дано было людзям гэтай загадкі, не было б чалавецкага жыцця... Прапалі б людзі” [23, с. 37].

Важна разумець, што шлях да вечнасці, а значыць, да Бога па-сапраўднаму цяжкі. Нездарма хрысціяне кажуць, што “царства Божае сілай бярэцца”. Прычым цяжар гэты не мае толькі чыста знешні матэрыяльны характар, яшчэ ў большай ступені ён звязаны з унутранай духоўнай недасканаласцю людзей. Выдатна разумеючы гэту чалавечую недасканаласць, Максім Багдановіч, спрабуе ў літаратурнай форме растлумачыць яго тым, што людзі, знаходзячы Бога з дапамогай разумных вачэй свайго сэрца, аказваюцца не ў стане на доўгі час захаваць у сабе яго бачны вобраз. Менавіта пра гэта верш “Цемень”:

Я сяду без агню. Я стаміўся, прамок.
Над зямлёю – імгла, у душы маёй змрок.
О, як пуста ў ёй! О, як холадна жыць!
Але вось цераз цемень маланка блішчыць,
Асвятчае мне вобраз Хрыста... яго крыж
Ажываеш, здаецца. Душою гарыш.
Але толькі чаму ж так малы гэты час?!
Зноў навокала цемень. Свет зірнуў і пагас.
Не глядзіць на мяне ясны вобраз Хрыста.
Над зямлёю імгла, у душы пустата [52, с. 78].

На наш погляд, душэная пустата, знешняя цемень і холад для Багдановіча звязаны са згасаннем шчырай веры, без якой усё зямное чалавечая жыццё становіцца бессэнсоўным і маркотным. Калі мы гаворым пра супярэчлівасці шляху асобных беларускіх пісьменнікаў да вечнасці, неабходна разумець, што гэты супярэчлівы шлях прайшла і ўся беларуская літаратура ў цэлым.

У дачыненні да беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзяў можна сцвярджаць, што шлях да Бога быў у значнай ступені абцяжараны двума вонкавымі фактарамі, звязанымі з гістарычнымі асаблівасцямі становішча беларускага народа. Па-першае, неабходна разумець, што менавіта ў гэты час у Расійскай імперыі сярод так званых “адукаваных класаў” шырокае распаўсюджванне атрымаў матэрыялістычны светапогляд. Вера ў Бога, такім чынам, паступова падмянялася верай у чалавека, у яго ўсемагутнасць, у тое, што менавіта чалавек з’яўляецца поўным гаспадаром свайго зямнога жыцця. Прычым не толькі асобны чалавек, але і ўвесь народ у цэлым. Натуральна, што Беларусь, якая ўваходзіла ў склад Расійскай імперыі, не магла адгарадзіцца жалезнай сцяной ад такога светапогляду. Адзначаныя тэндэнцыі не маглі не атрымаць свайго ўвасаблення і сярод беларускай інтэлігенцыі, закранулі яны і літаратараў. Яркім прыкладам такога кшталту з’яўляецца творчасць Цёткі (Алаізы Пашкевіч), у прыватнасці верш “Вера беларуса”:

Веру, братцы, ў нашу сілу,
Веру ў волі нашай гарт:
Чую агонь ў нас – не брыну,
Бачу, братцы, мы не з карт,
Мы не з гіпсу, мы – з камення,
Мы – з жалеза, мы – са сталі...[2, с. 262].

Шлях да Бога як да крыніцы вечнага горняга жыцця чалавек можа здужаць толькі з малітвай. Важна адзначыць, што словы малітвы ў творах беларускіх пісьменнікаў канца ХІХ – пачатку ХХ стагоддзяў выказвалі ў першую чаргу не асабістыя іх просьбы да Творцы, а просьбы за ўвесь народ і ад імя ўсяго беларускага народа ў цэлым. У пацверджанне дадзенага тэзіса можна прывесці мноства розных прыкладаў. Вядома, паэты прасілі Бога шмат аб чым, у тым ліку і пра чыста практычныя рэчы, звязаных з матэрыяльным дабрабытам беларусаў. Але ўсё ж праз іх творчасць чырвонай ніткай праходзіла думка пра тое, што гэта далёка не самае галоўнае. Галоўнае для іх заключалася ў тым, што беларускі народ не павінен знікнуць менавіта як суб’ект усечалавечай гісторыі. Менавіта гэтая думка адбівалася ў вершам-малітвах. Напрыклад, у вершы “Мая малітва Я. Купалы”:

Малюся я небу, зямлі і прастору,
Магутнаму Богу-ўсясвету малюся,
Ва ўсякай прыгодзе, ва ўсякую пору
За родны загон Беларусі [2, с. 314].

У гэтым, можна смела сказаць, своеасаблівым, характэрным для ранняга перыяду развіцця беларускай літаратуры, жанры верша-малітвы можна вылучыць і іншы вектар, звязаны з разуменнем усёй пачатковай грахоўнасці ўласнай чалавечай існасці, а, адпаведна, і імкненнем маліцца аб тым, каб хоць часткова пазбавіцца ад гэтага. Менавіта пра гэта піша Ф. Багушэвіч у сваім вядомым вершы “Ахвяра”:

Маліся, ж , бабулька, да Бога,
Каб я панам ніколі не быў:
Не жадаў бы ніколі чужога,
Сваё дзела як трэба рабіў.
Каб прад меншым я носу не драў,
А прад большым не корчыў спіны,

Каб грэх свой прад сабой я пазнаў,
У другіх каб не відзеў віны [2, с. 215].

Такім чынам, беларуская літаратура ў імкненні да вечнасці пераадолюе складаны і супярэчлівы шлях. Аднак, на наш погляд, уся яе супярэчлівасць не перашкаджае вылучыць найбольш важныя, вызначальныя рысы, звязаныя менавіта з хрысціянствам.

Адным з самых адэкватных паказчыкаў укаранёнасці індывідуальнага чалавечага быцця ў народнае быццё, у гісторыю свайго народа з'яўляецца пачуццё блізкасці, якое нябачнымі ніткамі звязвае асобных людзей у адзінае цэлае. Тое, што зыходзіць з аднаго карэння, павінна быць блізкае адно да другога. Няма агульных каранёў – натуральна, знікаюць і сапраўдныя сувязі паміж людзьмі. Вялікае значэнне для чалавека і народа ў цэлым мае не толькі ўкаранёнасць у зямным, але і укаранённасць у горнім, боскім, праз якую накіроўваемся да вечнасці.

Напрыканцы XX стагоддзя гучаць вершы аб ясна сфармуляваным, бачным, але і вышэйшым, звыш дадзеным сэнсе існавання Беларусі. Напрыклад, знаходзім гэта ў вершы Анатоля Кудласевіча "Мроя Кіцежа". Прывядзём ўрывак з яго:

Бо славянаў шмат –
Ды ў славянаў слава – Слова Госпада!
А сярод славянаў, нібы ў акіяне – Русь Святая:
Як на востраве на Русі Святой,
На велікай той – ёсць Русь Белая:
Беларусь мая, не скароная,
Не самлелая [52, с. 208].

Працягвае гэтыя тдзі, піша менавіта аб пакаянні яшчэ адзін сучасны паэт М. Шэлехаў, які звяртаецца і да жанру верша-малітвы і такім чынам працягвае традыцыю XX стагоддзі. Народ унутраным пачуццём разумее неабходнасць руху да спрадвечнай ісціны, а, адпаведна, і да вечнасці. Пра гэта яшчэ адзін верш М. Шэлехава "Тунэль":

Цераз белых, чырвоных, сляпых,
Праз дурных у акулерах таўстых,
Цераз пекла, манюкі і жах –
Ён да Госпада рые свой шлях! [52, с. 191].

Гэтыя словы і сведчаць, што беларуская літаратура на сучасным этапе свайго развіцця змагла пераадолець перыяд панавання матэрыялістычных, атеістычных (у той ці іншай форме) поглядаў, і выйшла на сапраўдны шлях, які вядзе да Бога, а значыць і да вечнасці.

Пераход літаратуры ад быццёвасці да ўсведамлення вечнасці ўяўляе сабой дыялектычны скачок ад рэчасных феноменаў да якасных ноўменаў. Самая галоўная рэч, з якой чалавек сутыкаецца з самага моманту свайго нараджэння, – гэта ён сам. Да таго ж чалавек – гэта адзіная "рэч", якая адначасова валодае дзвюма існасцямі. Вось чаму мастацкая літаратура, якая ставіць задачу раскрыцця таямніцы бінарнасці чалавечага быцця, не можа не быць двухвектарнай. Адзін з гэтых вектараў павінен быць накіраваны на мастацкае выяўленне модусаў зямнога быцця народа, гэта значыць адлюстроўваць тое, што думае народ пра сябе ў часе. Іншы павінен зрабіцца тым самым сродкам, пры дапамозе якога можна паспрабаваць зразумець, якое ў гэтага народа накіраванне ў вечнасці. Лепей за ўсё, калі ў мастацкай літаратуры абодва ўказаныя вектары будуць знаходзіцца ў стане іерархічна структурызаванай арганічнай цэласці.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Анталогія беларускай паэзіі. У 3 т. Т. 1. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 622 с.
2. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни / Сост. Архиепископ Афанасий Мартос. Репринт. – Минск : Белорусский экзархат РПЦ, 1990. – 300 с.
3. Гарэцкі, М. Творы: апавяданні, аповесці / М. Гарэцкі. – Мінск : Маст. літ., 1995. – 446 с.
4. Дубовік, А. І. Асаблівасці нацыянальнага характару беларусаў / А. І. Дубовік // XXI век: актуальныя праблемы гісторычнай навуцы. Матэрыялы Міжнароднага навучнага канферэнцыянага з'езда, прысв. 70-літ. юбілею іст. фак. БГУ, Мінск, 15-16 красавіка 2004 г. – Мінск: БГУ, 2004. – С. 203 – 205
5. Насустрач духу. Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі / уклад і прадм. І. А. Чароты. – Мінск : Ураджай, 2001. – 238 с.

УДК 947.6

АПАВЯДАЛЬНЫЯ КРЫНІЦЫ Ў ВІВУЧЭННІ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

К.гіст.н., ст. выкл. Хаданёнак В.М.

Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

Крыніцы, дзе разглядаюцца падзеі Першай сусветнай вайны, можна ўмоўна падзяліць на дзве вялікія групы: дакументальныя і апавядальныя. Сярод дакументальных крыніц можна вылучыць дакументы заканадаўства, матэрыялы справаводства і статыстычныя матэрыялы. У сваю чаргу, да апавядальных крыніц адносяцца мемуары, эпістальныя крыніцы, літаратурныя і публіцыстычныя творы. Спецыфічным